

Kur'an'da Kıssaların Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar

Burhanettin TATAR*

Atıf/©: Tatar, Burhanettin (2009). Kur'an'da Kıssaların Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar, Mîlel ve Nihal, 6 (1), 99-111.

Özet: Kur'an'daki kıssalar, anlattıkları 'olaylar' kadar, olayları 'anlatım tarzı ve eylemi' açısından da önem arz ederler. Zira kıssalar, sadece anlattıkları olaylara referansla değil, belki onlardan daha ziyade bu olayları kendi anlatım tarzları ve eylemleri içinde yeniden şekillendirme/ anlamlandırma güçlerine nispetle kıssa olurlar. Bu yazımın amacı, 'Kur'an'daki kıssaların birer kıssa olarak anlamı nedir?' sorusu ekseninde onların anlatım tarzı ve eylemi hakkında birkaç felsefi not oluşturmaya çalışmaktan ibarettir. Temel iddiamız şudur: Kur'an'daki kıssalar, Kur'an'ın en temel anlam düzeyini temsil ederler ve İslam'ın bir olay ve eylem dini olduğuna işaret ederler.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, kıssa, eylem, olay, yorum.

Kur'an'daki kıssalar, anlattıkları 'olaylar' kadar, olayları 'anlatım tarzı ve eylemi' açısından da önem arz ederler. Zira kıssaları, aynı olayları dile getirmeye çalışan tarihi, felsefi, sosyolojik vs. anlatım ve analiz tarzlarından ayıran husus, kıssaların kendilerine özgü anlatım tarzı ve eylemidir. Kıssalar, sadece anlattıkları olaylara referansla değil, belki onlardan daha ziyade bu olayları kendi anlatım tarzları ve eylemleri içinde yeniden şekillendirme/ anlamlandırma güçlerine nispetle kıssa olurlar. Kısacası kıssaların değindikleri olayları yeniden şekillendirme/anlamlandırma tarzları aynı zamanda söz konusu kıssaların anlamının bir parçasıdır.

---

* Prof. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı.

Daha açık deyişle, kıssaların anlamı sadece değindikleri olaylar aracılığıyla oluşmaz; kıssaların anlatım tarzı ve eylemi de anlamı doğuran bir kaynak işlevini üstlenir. Böylece kıssalarda yer alan olayların anlamı olaylar ile olayları anlatım tarzı ve eylemi arasındaki karşılıklı ilişki içinde doğarlar. İşte bu durum, kıssaların anlamını --onları kıssa yapan bu temel özelliklerine nispetle-- yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Bu yazımızın amacı, 'Kur'an'daki kıssaların birer kıssa olarak anlamı nedir?' sorusu ekseninde onların anlatım tarzı ve eylemi hakkında birkaç felsefi not oluşturmaya çalışmaktan ibarettir.

Kur'an'daki kıssalar, diğer tüm kıssa ve öyküler gibi, 'şimdi-burada olmayan olayların anlatımındırlar. Diğer bir deyişle, bizimle geçmiş olaylar arasında ortaya çıkan zaman aralığı kıssaların doğdukları mekânlardır. Bu yönleriyle kıssalar, fiilen yok olan olaylarla bizim aramızdaki ayrılığı hikâye ederler. Tüm kıssalar, her şeyden önce bir ayrılığın hikâyesidirler. Ancak 'ayrılığın hikâyesi' tabirinden de anlaşılacağı üzere, kıssalarda asıl önemli olan, geçmiş bir olayın 'şimdi-burada anlatılıyor oluşu'dur. Daha açıkçası kıssalar, geçmiş bir olayı anlatırken kendilerini bir 'yeni olay' haline getirirler. Asıl olay, kıssanın şimdi-burada anlatılıyor olmasıdır. Zira geçmiş bir olayın yeniden anlam kazanmasına yol açan şey, kıssanın anlatılma tarzı ve eylemi, kısacası anlatma olayıdır.

Bu yönüyle kıssalar, basitçe bir dilin her hangi bir nesneye işaret etmesinden çok daha fazla anlam yüklüdürler. Gündelik her hangi bir ortamda dil, bir nesneyi gösterirken kendisini gizleme ve nesneyi ön plana çıkarma işlevi üstlendiği halde, kıssaların anlatımı esnasında bir 'olay'a dönüşür. Artık ortada söz konusu geçmiş hadiseler ve kişilerden daha belirgin şekilde dilin kendisi vardır ve orada konuşan dilin kendisidir.

Bu noktanın daha iyi anlaşılabilmesi için Hz. Süleyman'ın huzuruna çok kısa bir zaman dilimi içinde uzak bir mesafeden tahtın getirilmesi olayı ile bu olayın Kur'an'da anlatılması¹ arasındaki ilişkiye bakmak yeterli olabilir. Uzak bir mesafeden tahtın getiril-

mesi ile birlikte dil yalnızca bir nesneye (taht) işaret eden mekanizmaya dönüşürken (tahtın getirilmesi ile birlikte dil hemen şeffaflaşırken), bu olayın Kur'an'da anlatımı sayesinde dil artık bir işaret mekanizmasından çok daha fazla rol üstlenmekte ve tüm 'olay'a yeni baştan anlam kazandıran bir kaynağa dönüşmektedir.

Burada 'kaynak' kelimesinin hayli kritik bir öneme sahip olduğuna dikkat çekmeliyiz. Bu önem, kıssaları anlatma olayında belki her zaman rol oynayan 'güç' ve 'irade' sorunu ile ilgilidir. Kıssalar, her ne kadar bir takım geçmiş olay ve kişilerden söz etseler de, onların asıl önemleri olayları anlatma tarzı ve eylemi içinde belirginleşen güç ve iradeden kaynaklanır. Kıssa anlatımı, her zaman bir güç ve irade gösterisidir; anlatma tarzı ve eylemi içinde güç ve irade kendisini göstermedikçe, kıssalar asla bir yeni 'olay'a dönüşemezler. Bir diğer deyişle, kıssaları bir olaya dönüştüren şey, kıssaların kendi içlerinde yansıttıkları güç ve iradenin 'şimdi-burada' tecelli etmesidir.

Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için hemen her tarihsel kültür içinde var olan kıssalar-arası güç ve irade sorununa kısaca yönelmekte yarar vardır. Her büyük kültür ve medeniyet, kendisini bir Büyük Kıssaya (Grand Story ya da, Giambattista Vico'nun deyişiyle, Mito) dayandırmak zorundadır. Bu kıssa(lar), Mircea Eliade'nin kimi kültürlerle referansla söylediği gibi '*ab origine*', '*ab initio*' yani bir kültürün --daha öncesi olmayan-- kutsal başlangıcını temsil edebilir; veya Yahudi, Hıristiyan ve İslam kültürlerinde olduğu üzere, doğrudan kutsal metinlerin oluşturduğu büyük söylem alanları içinde rol oynayan kıssa(lar) olabilir.

Burada asıl dikkat çekmek istediğimiz husus, kültürlerin ve medeniyetlerin oluşumu veya radikal dönüşümleri esnasında kıssalar-arası güç ve irade sorununun kritik eşik haline gelmesidir. Söz konusu kıssalar-arası güç ve irade sorunu kritik eşik haline geldiğinde, tıpkı Hz. Musa ile Firavun arasındaki karşılıklı güç mücadelesi esnasında Musa'nın asasının yılanı dönüşerek² diğer

---

² Ta-Ha (20), 18-20.

sihirbazların yılan görüntüsüne bürünen sihir aletlerini yutmasına³ benzer şekilde, güçlü kıssalar diğerlerini yutabilmektedirler. Büyük kültür ve medeniyetlerin dayandığı büyük kıssalar, bir bakıma bu kültür ve medeniyeti zafiyete uğratabilecek veya onunla güç mücadelesine girebilecek diğer kıssaları yutan veya bir şekilde onları kendi bünyesine göre dönüştüren güç ve irade kaynaklarıdır.

Kur'an'daki kıssaların kendi içlerinde üstün bir güç ve iradeyi yansıtmaları, İslam'ın büyük bir hızla önce Arap yarımadasına ve sonra dünyanın çok farklı coğrafyalarına nispeten kısa denebilecek bir zaman içinde yayılmasında önemli rol oynamıştır. Hz. Peygamber'e öncelikle kendi kültürü ve toplumu içinde gösterilen tepkiler, çok büyük oranda İslam'ın ve şirk inancının ön plana çıkardıkları kıssalar-arası uyumsuzluk ve bu kıssalarda temsil edilen güç ve iradelerin farklılığı nedeniyledir.

Bir açıklayıcı not olarak, burada 'kıssa' kelimesine felsefi açıdan yaklaştığımızı ve kıssaları zaten bilinen bazı fikir ya da kavramların geçmiş ya da salt kurgusal olaylara nispetle örneklendirilmesi şeklinde bakmadığımızı belirtmeliyiz. Bize öyle geliyor ki, kıssaları başta tevhid kavramı olmak üzere, İslam'ın bazı temel fikir ve inançlarının daha iyi anlaşılması noktasında birer tarihsel-öğüt verici anlatımlar şeklinde ele almak klasik metafiziksel düşünce geleneğimizin ürettiği bir sonuçtur ve bu sonucun özellikle İslam'ın ilk yıllarına hakim olan dünya anlayışı ile pek ilgisi yoktur.

İslam inancının kelami, fıkhî ve felsefi düşünce gelenekleri içinde rasyonel kavramlardan örülü bir büyük söylemsel yapıya dönüştürülmesi, özellikle İslam filozoflarının Kur'an'daki sembol ve metaforlara genel yaklaşımlarında daha belirgin olarak fark edileceği üzere, kıssaları kendi başlarına anlaşılabilen rasyonel kavramlara nispetle ikincil konuma indirgemiş görünmektedir. Bu düşünce geleneklerine hakim olan mantık, kendi başına anlaşılabil-

lir olanın, kendi başına anlaşılabilir olana öncelik arz ettiği şekildedir.

Kanaatimizce Kur'an'ın genelinde ve İslam'ın ilk dönemlerinde hakim olan mantık bunun tam tersidir. Kavramlar asla kendi başlarına anlaşılabilir değildirler ve onlar ancak tarihsel olaylar içinde somut olarak tatbik edilebildikleri ölçüde anlam kazanırlar. Bu noktayı belki en ilginç şekilde, insanoğlunun en büyük kıssası olan, Hz. Adem ve Havva'nın yasak ağaca yaklaşmaları ve sonra dünyada kendilerini yeni bir hayat tarzı içinde bulmalarıyla ilgili anlatım ifşa etmektedir. Öyle görünüyor ki, gerek Hz. Adem gerek Havva, Allah'ın kendilerine getirdiği yasağın anlamını, gerçek yani fiili haliyle ancak dünya hayatı içinde kendilerini bulduktan sonra fark etmektedirler.

Bu bağlamda Kur'an'da ve Hz. Peygamberin hadislerinde belirginleştiğini düşündüğümüz genel yaklaşım şudur: İnsan, kavramları ve kavramların gösterdiği hakikati ancak olaylar zinciri ya da süreci içinde anlayabilir. Olaylar zincirinin devamlılığı anlama olayını açık uçlu kılar yani insan asla hakikati kendi başına (bütün olarak, tarihsel olaylardan bağımsız şekilde) kavrama gücüne sahip değildir. Anlamanın açık uçluluğu, olaylar içinde anlaşılabilir kavramların sürekli revizyona tabi tutulmasını gerekli kılar. Böylece insanın Allah ile ilişkisi en temelde salt zihinsel (kavramsal) olmayıp, 'olayların cereyan ettikleri tarihsel ortam' içinde şekillenmektedir. Kısacası İslam, salt kavramlardan ziyade olaylar içinde anlaşılabilir bir tür 'eylem ve olay dini'dir.

Bu açıdan bakıldığında Kur'an'daki kıssalar; Kur'an'da yer alan bir takım kavramların, emir ve yasakların, tavsiyelerin anlatılmasına yani havas tarafından doğrudan (kavramsal düzeyde) anlaşılabilir bir takım kavramsal gerçeklerin dolaylı ifade biçimleriyle avama da anlatılmasına hizmet eden bir pedagojik strateji unsuru değildirler. Aksine onlar, İslam'ın her şeyden önce bir eylem ve olay dini olduğunu yine geçmiş olaylara ve eylemlere referansla temsil eden ve kavramların her zaman olaylara bağımlı olarak anlaşılabilirliğine işaret eden hususlardır.

Bu yüzden İslam kültür ve medeniyetinin temelinde statik rasyonel kavramlar değil, bu kavramların oluşumuna ve somut varlık kazanmasına—kısacası bir ‘dünya’ kazanmasına—yol açan olaylar ve eylemler vardır. Kur’an’daki kıssalar, İslam kültür ve medeniyetinin *ab origine* durumunu yani İslam’ın başlangıç noktasında ‘olay ve eylem’in bulunduğunu, daha doğrusu olay ve eylemin başlangıç noktası dediğimiz şeyi oluşturduğunu ifşa ederler.

Yukarıda belirttiğimiz şekilde, Hz. Peygamber’e kendi kültürü içinde şirk inancını sürdürenlerce gösterilen büyük tepki, daha çok iki farklı inancın yaslandığı kıssalar-arasındaki güç ve irade farklılığından yani kıssaların birer kısa olarak temsil ettikleri olay ve eylemler (dünyalar) arasındaki farklılıktan kaynaklanır. Kıssalar, kavramlara bir ‘dünya’ kazandıran, onları anlaşılır kılan, onları somut gerçekliklere dönüştüren olayların mekanıdır. Kavramlar, ancak olaylar ve eylemler içinde kendilerini gerçekçi anlamlarıyla açığa çıkarabildikleri ve tabir caizse nefes alabildikleri için kendi geçmiş, şimdi ve geleceklerini bu olaylara sürekli mekan teşkil eden kıssalarda bulabilirler.

Bu açıdan kıssalar kavramsal düşünme dediğimiz şeyin bir tür doğal yatağı, kaynağı ve gıdası olarak ait oldukları toplumların algı ve yaşama tarzlarını yönlendirirler. Kıssalar-arası güç ve irade mücadelesi, bu yönüyle, bir toplumun algı ve yaşama tarzı sorunuyla ilgili olup, toplumun geleceği hakkında tercihte bulunma sürecidir.

Kur’an’da tek tek kıssaların anlatılması esnasında asıl anlatılmak istenen büyük kıssa, Kur’an’a muhatap olan insan ve toplumların asla olaylardan bağımsız şekilde hakikati kendi başına anlayamayacakları ve olayların her zaman Allah’ın gözetim ve müdahalesine açık olarak cereyan eden bir süreç olduğudur. Böylece kıssalar, kendilerini dinleyenlere ‘anlatılan’ birer eski öykü değildirler, aksine onlar kendilerini dinleyenlere hem olayları hem de olaylar içinde belirginleşen kavramları yani dünyayı daha farklı algulamaları ve tutumlarını değiştirmeleri konusunda sorumluluk içinde bırakan yeni olaylardır. Kıssalar, kendilerini dinleyenlere

sorumluluk yükleyip onları farklı düşünmeye ve tavır almaya sürükledikleri ölçüde güncel bir olay haline gelirler.

Kur'an'daki kıssaların kendi içlerinde yansıttıkları güç ve irade sayesinde kısa denebilecek bir zamanda İslam'ın dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmasında rol üstlenmesini bu açıdan anlamak uygun görünmektedir. Her şeyden önce Kur'an'daki kıssalar, Allah'ın eşsiz güç ve bilgi sahibi olarak, beşeri olaylar ve eylemler içinde nasıl rol aldığını doğrudan kendi anlatım tarzı ve eylemi içinde ifşa etmektedirler. Bu yönüyle kıssalar bir taraftan geçmiş olaylara dikkatleri çekerken diğer taraftan anlatım tarzı ve eylemi içinde Allah'ın şimdi-burada aktif olduğunu da bildirirler. Böylece onlar geçmiş aracılığıyla 'şimdi-burada' dediğimiz ortama veya dünyaya yeni bir gözle bakmamızı talep ederler.

Kur'an'daki kıssalar ile İslam'ın yayıldığı ortamlarda yaygın olan kıssalar arasındaki güç ve irade sorunu her ne kadar genel olarak İslam'ın benimsenmesiyle bir oranda çözüme kavuşmuş olsa da, doğrudan İslam kültürü içinde Kur'an'daki kıssaların anlaşılma ve yorumlanması sorunu farklı bir kıssalar-arası güç ve irade sorununu beraberinde getirmiş görünmektedir. Kur'an'daki kıssaların anlatımı içinde merak uyandıran kimi boşlukların zamanla İsrailiyat ve uydurma rivayetler ekseninde doldurulmaya çalışılması bir yana, tefsir, felsefe ve tasavvuf geleneklerinde daha çok tarihsel/literal, kavramsal ve tasavvufi tevil şeklindeki yorumlama tarzlarıyla adeta yeni kıssaların üretimi söz konusudur. Sözelimi, Peter Heath'ın, "Yaratıcı Hermenötik: Üç İslami Yaklaşım Dair Bir Karşılaştırmalı Analiz" ⁴ çalışmasında görüleceği üzere, İslam tarihinde tarihsel/literal, kavramsal ve tasavvufi tevil şeklindeki yorumlama tarzları kendi içlerinde farklı büyük kıssaların oluşumuna yol açmıştır.

Farklı tarihsel kaynaklardan veya rivayetlerden destek alarak Kur'ani kıssaların yeniden şekillendirilmesi, onların Kur'an'da yer aldıkları şekliyle sahip oldukları anlam dünyasından çok farklı

---

⁴ Peter Heath, "Creative Hermeneutics: A Comparative Analysis of Three Islamic Approaches", *Arabica*, published by BRILL, T. 36, Fasc. 2 (Jul., 1989), ss. 173-210.

anlam dünyalarının üretilmesini mümkün kılmaktadır. Bu duruma, Heath'ın söz konusu etmediği ve günümüzde zaman zaman ortaya çıkan Kur'an'ın bilimsel veriler ve keşiflerle doğrulanması tezi için kullanılan örneklerde rastlamak mümkündür. Fil kıssasındaki ebabil kuşlarının mikroplar veya farklı güçler olarak ele alınması, Hz. Süleyman kıssasında çok uzaklardaki bir tahtın ansızın huzura getirilmesinin bilimsel olarak açıklanabileceğini öne süren yaklaşımlar, Lut kıssasını zaman zaman 'gay müslüman' perspektifi içinde yeni baştan dizayn etme çabaları, feminist yaklaşımların kıssaları yeni baştan anlamlandırma eylemleri bir bakıma kıssalar-arası irade ve güç sorununun günümüzde aldığı durumu yansıtmaktadır.

Klasik dönemlerde İslam filozoflarının ancak felsefi düşünme eylemi içinde kavranabileceğini ileri sürdükleri büyük teori (koz-moloji ve ontoloji) ya da büyük kıssa açısından Kur'an'daki kıssaları pedagojik strateji unsuruna indirgemeleri ve asıl kıssanın kendi felsefi sistemleri içinde ifşa olduğuna inanmaları; İbn Arabi, Mevlana ve Feridüddin Attar gibi mutasavvıfların kendi eserlerinde zahir-batın yorum anlayışları ekseninde kıssaları yeni baştan simgeleştirerek kurgulamaları ister istemez İslam kültürü içinde Kur'ani kıssalar ile anılan yorum geleneklerinin yol açtıkları yeni kıssalar arasında bir tür gerilim ve güç mücadelesini ortaya çıkarmıştır. Sözgelimi, İbn Arabi'nin Hz. İbrahim ve oğlu İsmail arasındaki kurban kıssasını belki tümüyle bir manevi tecrübeye indirgeyerek adeta yeni bir kıssaya dönüştürmesi, Kur'ani bir kıssanın anlam alanını çok büyük oranda farklı bir alana transfer etmektedir.

Burada Kur'an'da yer alan kıssaların kelami, felsefi, tasavvufi ve bilimsel yorumlarına bir genel ilke olarak karşı çıktığımız düşünülmemelidir. Ancak eleştirdiğimiz husus, bizce Kur'ani kıssaları kendilerine özgü kıssalar haline getiren şeyin gözden yitirilmesine yol açabilecek şekilde, kıssa yorumlarının kendilerini *ab initio* veya *ab origine yani kıssanın sıfır noktası* konumuna getirmeleridir. Yukarıda değindiğimiz üzere, Kur'an'daki kıssaların en özgün karakteri onların İslam'ı bir 'olay ve eylem dini' olarak ön plana

çıkarmaları yani eylem ve olayı dini algının başlangıç noktası olarak sunmalarındır.

Oysa, sözgelimi Farabi'nin genel din-felsefe anlayışı içinde ve İbn Sina'nın felsefi yorumlarında Kur'ani semboller ve kıssalar, kavramsal aydınlanma (zihinsel keşif) hadisesine nispetle ikincil düzeyde bir pedagojik ve siyasi yönetim stratejisinin parçasına dönüştürüldüklerinde (veya bu filozoflar genel olarak böyle yorumlandıklarında) İslam'ın *ab origine* ya da *ab initio* durumunu zihinsel kavramlar teşkil etmeye başlar; olay ve eylemler ikincil dereceye indirgenir.

Benzer şekilde Kur'ani kıssalar, tasavvufi yorumlarda -- özellikle Henri Corbin'in ele aldığı şekliyle *tevil* kavramı⁵ açısından-- insan ruhunun kendi aslına yani Ruh (Allah)'a geri dönüş hareketini sembolize eden dolaylı anlatım biçimine dönüştürüldüklerinde İslam'ın başlangıç noktasını (*ab initio*) mistik tecrübe teşkil etmeye başlar ve yine olaylar ve eylemler ikincil dereceye indirgenir.

İşin aslına bakılırsa, bu kıssaların farklı tarihi, kültürel ve hatta bilimsel kaynaklar açısından yeniden şekillendirilmesi ve kıssalardaki anla(t)ım boşluklarının seküler bir araştırma yöntemi aracılığıyla giderilmeye çalışılması kıssaları birer tarihsel-bilimsel anlatım düzeyine taşıdığı için İslam'ın başlangıç noktasını tarihsel-bilimsel algı biçimleri belirlemeye başlar ve yine o, olay ve eylem dini vasfını yitirmeye başlar.

Kıssaların yorumları, bize öyle geliyor ki, kendilerini İslam'ın *ab initio* veya *ab origine* noktası haline getirdiklerinde yepyeni bir kıssaya dönüştükleri için kaçınılmaz olarak Kur'ani kıssalarla aralarında bir güç ve irade sorunu ortaya çıkmaktadır. Kur'ani kıssaların en temel işlevi, İslam'ın sıfır noktasını olay ve eylemin teşkil ettiğine işaret ederek kendilerini İslam'ın anlaşılmasında bir kritik eşik olarak sunmalarındır. Kıssaların bu temel mantığı ve işlevi anlaşılmadan Kur'an'da başta tevhid olmak üzere, diğer kavramların, hükümlerin, emir ve yasakların yeterince anlaşılması pek

⁵ Henry Corbin, *Avicenna and The Visionary Recital*, translated from French by W. R. Trask (Princeton University Press, 1988), ss. 28-35.

mümkün görünmemektedir. Zira Kur'an en temelde olay ve eylemlere (bu eylemlerin daimi mekanı olan kıssalara) nispetle kendi sembollerini oluşturmakta ve ancak bu sembollere referansla tevhid gibi kavramları, emir ve yasakları dile getirmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, sözgelimi, tevhid, salt kavramsal (zihinsel) olarak ele alınıp açıklanabilecek bir şey değildir. O her şeyden önce Allah'ın kainattaki eylem biçimi ve tarihsel olaylara müdahale ediş tarzı içinde bir süreç olarak fark edilebilecek husustur. Böylece o, zihnin bir kavrama nesnesi olmaktan çok daha geride zihnin tarihsel olaylar içinde kendisini ve dış dünyayı algılamasına imkan veren bir süreçtir. Allah'ın birliğinin ne anlama geldiğini biz salt tevhid kavramını analiz ederek değil, kıssalar içinde anlamı ortaya çıkan olaylar ve Allah'ın eylemleri aracılığıyla ontolojik bir gerçeklik olarak fark ederiz.

Daha önce belirttiğimiz gibi, kıssalar daima zaman ve mekanı baştan varsayan olay ve eylemlere referansla ve bu olayları kendi anlatım tarzları ve eylemleri içinde şekillendirerek kısma olurlar. İşte söz konusu zaman ve mekanlar içinde olaylar ve bu olayların anlamının kısma ya da rivayetler sayesinde derlenip toparlanması söz konusu olmaksızın İslam'ın başlangıç noktasını fark etmek pek mümkün görünmemektedir. Kıssaların yorumları, İslam'ın bu başlangıç noktasını okurlarına fark ettirecek şekilde işlev üstlendiklerinde birer yorum olarak kalıp kendilerini yeni bir kıssaya dönüştürmezler.

Kur'an'da kıssaların en temel anlam düzeyi olarak işlev görmesi, yukarıda söylediklerimizden kabaca anlaşılacağı üzere, Kur'an'ın kendisini, kıssaları kısma yapan temel özelliklere sahip bir *kitab* şeklinde görmesi yüzündendir. Bir olayı, kısma haline getiren şey, olaydaki anlam fazlalığıdır. Bu anlam fazlalığı yani olayın sadece olaya muhatap ya da konu olanları değil, farklı zaman ve mekanlardaki insanları da ilgilendirecek bir öneme sahip olması, onun kısma konusu haline gelmesine yol açmaktadır. Kıssaları kısma yapan şey, bazı olaylardaki anlam fazlalığını farklı zaman ve mekanlara taşıyarak hem olayların önemini (farklı insanlarla bu

olaylar arasındaki bağı) yeniden ortaya çıkarması hem de bu esnada kendisini bir olay haline getirmesi yani farklı zaman ve mekanlarda düşünce ve tutumlarda değişikliğe yol açmasıdır.

İslam, kendisini anlam fazlasına sahip bir 'olay dini' olarak gördüğü için, kıssalara en temel anlam düzeyi olarak yer vermektedir. Kısacası İslam kendisini kendi vahiy zaman ve mekanın sınırlarının ötesine taşıyacak anlam fazlalığına sahip bir din olarak gördüğü için hem kendi genel yorumlarından hem de anlattığı kıssaların yorumlarından bu anlam fazlalığının ortaya çıkarılmasını talep etmektedir.

İslam kültüründe kıssalardaki anlam fazlalığı daha ziyade "kıssadan hisse" tabiriyle ele alınmış. Bu tabir açısından bakıldığında 'hisse' kelimesi, genel olarak, kıssada asıl görülmesi gereken şeyi yani olayların içinde en aktif olan gerçekliğin dinleyicilerle bağlantısını dile getirir. O, kıssa ile okur arasındaki asıl bağlantıyı keşfedebilme olayına atıf yapar. Ancak "hisse" kelimesinin, kıssaları anlama yeteneği dışında yaptığı en önemli vurgu, hakikat denen şeyin olaylar içinde gizlendiği ve açık bir mantıksal formülasyon içinde bize sunulamayacağıdır. Kısacası "hisse" kelimesi, hakikatin ancak olaylar zinciri içinde açık uçlu bir süreç olarak fark edilebileceğini ima eder.

Ancak Kur'an'ın kıssaları anlatırken bizden talep ettiği yorum "kıssadan hisse" yaklaşımı içinde yapılan yorumdan daha fazla bir şeydir. Zira kıssalar tarihsel olayların doğuşundan ziyade tüm zamanlar için geçerli olabilecek bir anlamın, değerın ya da hakikatin doğum anına işaret ederler. Tam da bu yönüyle onlar tarih denen akış içinde birer sabite ya da anlam merkezini oluşturmaya başlarlar. Bizlere etrafımızda cereyan eden veya edebilecek olaylar karşısında nerede durabileceğimizi ve bu olayları nasıl yorumlayabileceğimizi gösterirler.

Bu açıdan bakıldığında kıssaların temel amacı "hisse" ya da basitçe olaylardan ders alma sorunu değildir. Kur'an'ın kıssaları anlatırken kullandığı "ibret" kelimesini daha çok İlahi hakikatin tarihsel olaylar içinde nasıl tezahür ettiğini 'görebilme' ve ona 'ta-

nıklık edebilme' şeklinde ele almak uygun görünüyor. Kur'an kıssaları anlatırken "ibret" kelimesini kullandığında bizim Allah'ın iradesinin, gücünün, bilgisinin olaylar içinde nasıl tezahür ettiğini görmemizi ve bu hakikate şahitlik etmemizi ister. Öyle ki, sanki bu olay hemen yanı başımızda cereyan ediyor gibi bir hal alır ve bu şekilde biz olayın içinde yer alan bir varlığa dönüşürüz.

Mesela Hz. Âdem ile Havva'nın Cennette yasak ağaca yaklaşmaları ve sonrasında yeryüzüne gönderilmelerine dair kısa basit bir drama ya da tiyatro sahnesi formunda dışarıdan izlenerek kavranabilecek bir durumu anlatmaz. Zira bizler zaten bu kıssanın bir devamı olarak yeryüzünde var olmaktayız ve kıssayı devam ettirmektediriz. Bizler şu an Hz. Adem ile Havva'nın yer yüzüne gelişini anlatan kıssanın zaten devamı olduğumuz için bu kıssayı anlayabilmekteyiz.

Genel olarak söylersek, bizler hemen her olay içinde Allah'ın bilgisinin, gücünün ve iradesinin nasıl tecelli ettiğini bir şekilde kavrayabildiğimiz için Kur'an'da yer alan kıssaları anlayabilmekteyiz. Daha açık deyişle, biz Kur'an'daki kıssaları anladıktan sonra içinde bulunduğumuz olaylara dair oradan hisse çıkarmayız. Aksine içinde bulunduğumuz olayları bir şekilde anlayabildiğimiz için kıssaları anlama şansına erişebilmekteyiz.

Ancak yukarıda kısmen belirttiğimiz üzere, kıssaları anlarken içinde bulunduğumuz olayları daha derinliğine yeniden anlama şansına erişebilmekteyiz. Hasılı içinde bulunduğumuz durumu anlamakla kıssaları anlama arasında karşılıklı (açık uçlu spiral) bir ilişki vardır. Zira kıssalar, bize İlahi hakikatin olaylar içinde nasıl tezahür ettiğini görmemizi ve buna tanık olmamızı isterken, aslında bizi sadece kıssaların anlatımı içinde tutmamaktadır. Belki bakişimizi içinde bulunduğumuz olaylara yeniden çevirerek Allah'ın bilgisinin, iradesinin ve gücünün hemen yanı başımızda nasıl da tecelli etmekte olduğunu görmemizi ve buna tanık olmamızı ister.

Bu yüzden Kur'an'daki kıssalar, anlatılan olaylara bakarak pratik ve pragmatik bir takım sonuçları çıkarmak⁶ ve bu sonuçları

---

⁶ Kıssalardan pragmatik sonuçlar çıkarmak, belki kıssaları güncel konular karşısında işlevsel kılabilmenin bir yoludur. Ancak kanaatimizce burada kritik nok-

kendi hayatımıza tatbik etmek için sunulmuş tarihsel malzemeler değildir. Onlar, bizim için birer tarihsel malzeme olamayacak kadar bizim varlığımıza aittirler. Daha açıkçası Kur'an'daki kıssalar zaten bizim gerçekliğimizi bize anlatan ve bu yönüyle Allah'ın bilgisi, iradesi ve gücüne nispetle nasıl bir konumda bulunduğu-muzu daha iyi fark etmemizi sağlayan birer ayna görevi görürler.

İnsan bilincinin en temel özelliklerinden biri, onun kendisini kendi başına algılayamayışı ve bu nedenle daima başka şeyleri fark ederken kendisini fark edebilmesidir. İşte genel olarak kıssalar ve özel olarak Kur'an'daki kıssalar bizi başka olayların anlatımına bakarken kendimize geri getirirler. Onlar bizi kendimizle yüzleştirirler. Nasıl bir varlık olduğumuzu yeniden kavramamıza yol açarlar. Böylece durmakta olduğumuz noktayı bize fark ettirirler. Sonuçta kıssalarda gördüğümüz şey, başkaları değil, kendimizdir.

Philosophical Remarks on the Basic Meanings of the Stories (Qissa) in the Qur'an

---

Citation/©: Tatar, Burhanettin, (2009). Philosophical Remarks on the Basic Meanings of the Stories (Qissa) in the Qur'an, Milet ve Nihal, 6 (1), 99-111.

Abstract: The Stories in the Qur'an are of significance both in terms of the events they narrate and due to their style and activity of narrating. They become stories not only due to their reference to the events they narrate but also (perhaps more so) in terms of their power of re-shaping and re-making the events meaningful within their style and activity of narrating. The purpose of this paper is to try to make some remarks on the style and activity of stories in the Qur'an from the perspective of the question: "What is the meaning of the Qur'anic stories as stories?" The basic claim of this paper is as follows: The stories in the Qur'an represent the fundamental level of meaning in the Qur'an and show that Islam is a religion of event and activity.

Key Words: Qur'an, story (qissa), activity, event, interpretation.

---

ta, pragmatik sonuçlar çıkaran öznenin kendisini merkeze alarak bir tür değişime kapalı birim haline gelebilecek olması ve kıssaları "kullanım" kategorisi içinde "el altında" bir malzemeye dönüştürebilmesidir. Bizim teklif ettiğimiz düşünme tarzında kıssalar el altında kullanıma açık malzemeler olmayıp yorumcularının kendi varlıklarını yeniden düşünme ve sorgulamalarına imkan veren bir diyalojik ilişkinin parçasıdır. Bir Kur'an kıssasının pragmatik açıdan yorumlanmasına örnek olarak bkz. Isra Yazıcıoğlu, "The Use of Peirce's Pragmatism for Qur'anic Interpretation", http://etext.virginia.edu/journals/ssr/issues/volume8/number2/ssr08_02_e02.htm